

Л. Н. Михайлова

«Оюо сайдар эйгэтэ»

УДК 373.24(072)

ББК 74.100я70

Автор Л.Н.Михайлова

Редактор О. И. Михалева, педагогической наука кандидата.

Хомуйан онгордулар: Л.Н. Михайлова, Х.А. Захарова, В.А. Егоров, Р.В. Андреева, В.М. Хахырова, А.А. Антонова, Е.О. Иванова.

М69 Оџо сайдар эйгэтэ = / автор Л. Н. Михайлова; редактор О. И. Михалева ; Саха өрөспүүбүлүкэтин Ньурба оройуонун муниципальной бюджет үбүнэн хааччыллар оскуола иннинээџи саастаах "Ромашка" оџону сайыннарар киинэ. - Антоновка : Изд-во ИРОиПК им. С. Н. Донского-II, 2020. - с.

Агентство СІР НБР Саха

УДК 373.24(072)

ББК 74.100я70

Иһинээҕитэ

Аан тыл.

1. Оҕо сайдар эйгэтин тэрийии

1.2 Оҕону сайыннараар кииннэр:

- Билим уонна айылҕа үөрэҕин киинэ.

- «Оонньуу эйгэтэ».

- «Уран Уус» -тутуу киинэ.

- “Кэрэ эйгэтэ”.

-«Алыптаах ахсаан түһүлгэтэ».

- «Алыптаах кинигэ түһүлгэтэ”.

- «Бастакы хардыылар».

- “Монтессори” .

- «Ай-Тал» тылы сайыннараар киин.

- «Уйулҕа» оҕону сайыннараар киин.

2. Иитээччи уонна оҕо хардарыта дьайсыыта.

3. Бырайыак тиэмэтин талыы уонна былааннааһын.

4. Иитэччилэр былааннара.

5. Дьэ кэргэни кытта алтыһыы.

6. Оҕо сайдыытын кэтээн көрүү.

7. Портфолионы оноруу.

8. Оҕо тус бэйэтин сайдыытын бырагырааммата

Сыһыарыылар.

Туһаныллыбыт литература.

Аан тыл

Бу методическай босуобуйа оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саастаах оҕолор сайдыыларыгар туһайыллар уонна оҕолору кытта үлэлиир иитээччилэргэ, төрөппүттэргэ, учууталларга ананар. Босуобуйа «ОткрытиЯ» Е.Г. Юдина бырагыраамматыгар олобуран оноһулунна.

Иитээччи оҕо интэриэһин, тугу ордорорун учуоттаан туран, ханнык кииннэ баран дьарыктаныан баҕарарын талларар. Бырайыак тиэмэтигэр олобуран, тугунан дьарыгырарын оҕо бэйэтэ талар. Оҕо дьарыга кини интэриэһиттэн, эт –хаан, өй-санаа, доруобуйа өттүнэн уратытыттан тутуруктаах.

Босуобуйа оҕону сайыннарар кииннэ иитээччи үлэтин көрдөрөр. Урукку бырагырааммалары кытта тэҥнээтэххэ, «ОткрытиЯ» бырагыраамма оҕо сайдыытын хааччахтаабат - оҕо сайдар торумун бэйэтэ булунар, иитээччи киниэхэ көмө-тирэх эрэ буолар.

1. Оџо сайдар эйгэтин тэрийи

Оџону сайыннараp эйгэни тэрийи хас биирдии оџо тэрилтэтэ тус үлэлиир хайысхатынан, талан ылбыт бырагыраамматын ирдэбилинэн, оџо сайдытынан, сааһынан, ильдэ сылдыар омугун култууратынан уратылаах буолар. Ол курдук хас биирдии оџо тэрилтэтэ уратылаах, оџо иитиллэр эйгэтин араастык тэрийэр, оџону тула өттүттэн сайыннараp, сөптөөх усулуобуйаны олохтуур. Онон бу уһуйаан сайыннараp эйгэтин ис уонна тас көстүүлэринэн кини укулаатын, иитэр-сайыннараp үлэтин ситимин, оџону иитэр култууратын быһаарыахха сөп.

Сайыннараp эйгэни тэрийэргэ маннык ирдэбиллэр тураллар:

- оџо бэйэтэ талан көнүллүк оонньуур, көрөр-билэр дьоџура арыллар, сайдар эйгэтин тэрийи;
- оџо доруобуйатыгар куттала суох услуобуйаны оноруу;
- оџо үөрэ-көтө, дуоһуя сылдыар, тутан-хабан билэ-көрө сатыыр, чинчийэр усулуобуйатын тутуһуу;
- оџо тийимтиэ, чугас, кэбэџэстик, чэпчэкистик уларыта тутарга сөптөөх малы-салы, оонньууру, туттар сэби-сэбиргэли туһаныы.

1.2. Оџо сайдар кииннэрэ:

- «Билим уонна айылџа үөрэбин киинэ»
- «Оонньуу эйгэтэ».
- «Уран Уус» -тутуу киинэ.
- «Кэрэ эйгэтэ».
- «Алыптаах ахсаан түһүлгэтэ».
- «Алыптаах кинигэ түһүлгэтэ».
- «Бастакы хардыылар».
- «Монтессори»
- «Ай-Тал» тылы сайыннараp киин.
- «Уйулџа» оџону сайыннараp киин

Хас биирдии иитээччи, педагог бэйэтин кыаџынан, сатабылынан, оџо баџатын учуоттаан, төрөппүт көмөтүнэн араас хайысхалаах кииннэри тэрийэн үлэлэтэр.

Кииннэр сүрүн хайысхалара:

- Эти-сиини сайыннарыы;
- Оџо оџону кытта, улахан да дьону кытта бодоруһар үөрүйэбин сайыннарыы;
- Оџо тутан-хабан, билэр-көрөр, чинчийэр дьоџурун сайыннарыы;
- Оџо кэрэ эйгэтин өйдүүр, айар-тутар, уруһуйдуур дьоџурун сайыннарыы;
- Оџо тылын-өһүн, ситимнээх санатын сайыннарыы.

Билим уонна айылҕа үөрэҕин киинэ
(*иитээччилэр: Иванова Е. О., Иванова Л.И.*)

Оҕо төрүүбүттэн билэ-көрө сатыыр. Кини тулалыыр эйгэ туһунан сибириэнньэни кэтээн көрөн уонна чинчийэн хомуйар, билиитин ханатар. Онон оҕо чинчийии дьайыытыгар хайаан да кыттарар ордук. Оҕону тула өттүнэн сайыннарар бырагырамманнан үлэлииргэ «Үөрэх, билим киинэ» олус туһалаах. Тоҕо диэтэххэ, бу киин сүрүн балаһыанньатынан - оҕо бэйэтин тус үөрүйэҕэр, кэтээн көрөн арыыытыгар олобуран үөрэниитэ буолар.

Оҕо бэйэтэ холоон көрөн, боруобалаан ылбыт билиитэ, улахан киһини үтүктэн үөрэммитинээҕэр быдан ордук. Оҕо бэйэтэ тутан – хабан, чинчийэн, тугу эрэ саҕаны арыян биллэҕинэ, кини сөҕөр – махтайар, олус үөрэр. Бу туохха да тэннэммэт дуоһуйуу. Мантан сиэттэрэн, оҕо өссө тугу эрэ саҕаны арыыан, билиэн – көрүүн, чинчийиэн баҕарар баҕата сайдар.

Ханнык баҕарар хайысханнан үлэлииргэ барытыгар бу сүрүн балаһыанньа: оҕо бэйэтэ булан – талан ылар билиитэ өрө тутулар. Ол иһин боруобалыырга, уһун кэмгэ кэтээн көрөр кыабы биэрэр аналлаах “Үөрэх уонна билим” киинэ баара, биллэн турар, олус наадалаах.

Чинчийэр лаборатория

Сыала: оҕо билэ – көрө сатыыр, көбүлүүр кыабын арыйар усулуобуйаны олохтоохун.

Соруга:

- оҕо саастыылаахтарын кытта быһаарсар, бодоруһар үөрүйэҕин сайыннарыы;
- билэ – көрө сатыырыгар араас ньымалары тобуларга уһуйуу;
- туруоруллубут сыалы ситиһэргэ дьулууру инэри;

Оџолор сибэки ололдоллор

«Ханнык - мастарый? " диэн тиэмэбэ чинчийии.

Дыг иһинээҕи үүнээйилэри көрүү-истии

Вулкан эстэрин көрүү (уопут онороохун)

Оонньуу эйгэтэ

(иитээчилэр: Афанасьева В. В., Иванова А.Е.)

Оонньуу оѳо инники сайдытыгар улахан оруоллаах.

Оонньуу кэмигэр оѳо ис дынэ кѳстѳр, инники идэтин таларыгар да суолталаах буолар. Онон оѳону оонньуур кэмигэр кѳрүѳххэ, иитиэххэ наада.

А.С.Макаренко

Оонньуу эйгэтигэр элбэх араас оонньуурдар, оонньуулар баар буолаллар. Ол курдук, бу эйгэѳэ оѳо иллэн кэмигэр оонньуур, ону таһынан, оонньуу кѳмѳтүнэн сайдар, элбэѳи билэр- кѳрѳр, истэр.

Сыала: Оѳону араас кѳрүннэх оонньуу кѳмѳтүнэн сайыннарыы.

Соруктар:

- Оѳоѳо тулалыыр эйгэни оонньуу кѳмѳтүнэн билиһиннэрии, билиитин кэнэтии;
- Кѳрѳр-истэр дьѳѳурун сайыннарыы, кѳхтѳѳх буоларын ситиһии;
- Тулалыыр эйгэ туһунан билиитин чинэтии, хаһатыы;
- Бэйэ икки ардыгар сыһыаны иитии, оѳо бэйэтин тэннэхтэрин кытта алтыһыта, бодоруһуута, ону тэнэ улахан дьѳону кытта кэпсэтэ үѳрэниитэ;

«Уран Уус» - тутуу киинэ

(Иитээччилэр: Егоров В.А., Николаева А. Н., Фокина Н. Н.)

Сыала:

- Үөрэтэр (саңа тыллары, өйдөбүллэри үөрэтии, онорор, толкуйдуур дьобурдарын сайыннарыы, айар оноһуктарын ааттарын, геометрической фигуралары, техническэй өйдөбүллэри, тэриллэри, туттар тэриллэр ааттарын биллэри).
- Сайыннарар (болжомтону, тарбах имигэһин, толкуйдуур, дьүһүннүүр дьобурдарын сайыннарыы, элбэх буолан уонна соботохтуу үлэлииргэ үөрэтии. Айар дьобурдарын сайыннарыы).
- Иитэр (үлэлиир, үлэни тигэһэр тириэрдэр, бары бииргэ үлэлииргэ дьулуһууну сайыннарыы).
- Доруобуйаларыгар хааччахтаах оҕолорго араас конструкторынан тутан-хабан, айар дьобурдарын сайыннарарга табыгастаах эйгэни тэрийии.

Соруктара:

- тутуу матырыйаалын кытта уонна ити матырыйаалтан хайдах тутууну онорон таһаарары билиһиннэри;
- оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саастаах оҕолорго моделированиеҕа уонна конструированиеҕа интэриэһи иитии, оҕо научно- техническэй айар үлэтин көбүлээһин;
- объект хайдах тутуулаабын көрөргө, кини сүрүн чаастарын , анал суолтатын ырытарга үөрэтии;
- мантан кэнники тутан таһаарар үлэҕэ уһулуччу талааннаах оҕолору арыыйы;
- головоломка – оонньууларга оҕо сэнээриитин сайыннарыы.
- Оҕолорго конструкторынан үлэлииргэ интэриэһи тарды.
- Айар дьобурун, тарбабын кыра былчыннарын сайыннарыы, боростуойга дыктини көрөргө үөрэтии, болжомтолоох буолууну, толкуйдуур үөрүүҕэ сайыннарыы.

Конструкторынан оонньуу олорор кэмигэр, оҕо айар дьобура сайдарыгар элбэх төрүөт үөскүүр. Конструирование оҕо тыла сайдарыгар, социальной үөрүүҕэ, математической, научнай өйдөөһүнэ сайдарыгар көмөлөһөр.

Оҕолор барамай (предмет) араас көрүнгүн, быһыытын билэргэ, үрдүгүн, ыйааһынын- быһаарарга үөрэнэллэр; бииргэ үлэлиир үөрүүҕэ ылаллар.

Тутуу киинэ оҕолору умсугутар. Конструкторынан оҕолор тугу толкуйдаабыттарын хайдах баҕаралларынан оноруохтарын сөп. Онтутарын хайдах баҕарар уларытыахтарын да, хатылыахтарын да сөп.

«Кэрэ эйгэтэ»

(иитээччилэр: Протопопова Т. И., Антонова А.А., Александрова М.А., Васильева Н.Е., Иванова М.С.)

Кэрэ эйгэ киинэ

Кэрэ эйгэ киинэ хас биирдии кырачаан иитиллээччини олох араас кэрэ көстүүтүгэр, үнкүү алыбар, айылба ураты көстүүтүн араарарга, норуот уусуран айымньытын (фольклор) араас көрүнгүн араарарга, баһылыырга үөрэтэр. Бу киин араас хайысханы толорор: кыраасканнан ойуулуур дьарыктары уонна сатабыл атын көрүңнэрин сайыннаар, оҕо сэнээриитин кэнэтэр, билэр баҕатын сайыннаар, үнкүү кэрэ эйгэтигэр киирэн уйулҕатын уһугуннаар, санаата дьэнкэрэрин ситиһэр, фольклор араас көрүңнэригэр үөрэтэр. Уруһуй дьарыгар оҕо дьоһурун көбүлүүр, бэйэтин уратытын көрдөрөр.

Сыала: оҕолорго дьулууру сайыннарыы, олоһу көрүү – билии, бэйэтин баҕатынан тус дьыалатыгар, дьарыгар, чинчийиитигэр үчүгэй түмүгү ситиһии.

Соруктар:

1. Оҕо айар дьоһурун сайыннарыы.
2. Оҕо өйгө онорон көрөр дьоһура сайдарыгар эйгэ олохтоохун.
3. Оҕону тупсаҕайдык, кэрэтик тутта-хапта сылдьарга үөрэтии.
4. Оҕону искусство эйгэтигэр сыһыарыы.
5. Оҕону кыра эрдэбиттэн фольклор араас көрүңнэрин толорорго үөрэтии.

Бу киин араас хайысхалары толорор: кыраасканнан ойуулуур дьарыктары уонна сатабыл атын көрүңнэрин сайыннаар, өйүн – санаатын олохтордар, оҕо сэнээриитин кэнэтэр, билэр баҕатын, олоххо интэриэһин үөскэтэр. Уруһуй дьарыгар оҕо дьоһурун көбүлүүр, бэйэтин уратытын көрдөрөр.

Сатабыл киинигэр оҕолор мольбертка уруһуйдуулар, тарбахтарынан ойуулуулар, сыбаан оңороллор, өгнөөх кумаахы бытархайдарынан, таңас сыһынан сыһыаран дьарыктаналлар, мел, пластилин, туустаах тиэстэ уо.д.а. туттуохтарын сөп.

Бу бырагыраамма быһыытынан оҕо араас матырыйаалы чинчийэн үөрэтэн, тутта үөрэниэхтээх. Хас биирдии оҕо үлэтэ күндү, кэрэхсэбиллээх буолар. Иитээччи ону көннөрөрө наадата суох.

Күнүн аайы бу киинэ оҕолорго араас матырыйаалынан үлэлииргэ көңүл биэрдэххэ, оҕо улам сайдан, тус бэйэтин ситиһитэ улаатар, бэйэтин

бафатынан тугу эрэ сананы айа – тута сатыыра элбиир. Ол иһин оҕо үөрэбэр ситиһиилээх буолар.

Оҕо килбик-симик, бэйэтигэр эрэлэ суоҕа, ыгым-хабыр майгылааҕа, уйана, ытанһаҕа, кинини ыарыыга ордук ылларымтыа онгорор. Манна үнкүү оҕо туругун чөллөрүтүүгэ туохха да тэннэммэт дьайыылаах. Бу киингэ оҕо сааһынан арахсан бэйэтин этигэр-хааныгар сөп түбэһиннэрэн араас үнкүүлэри толорор. Ыйдарынан арааран, уһуйаан иһинэн ыытыллар тэрээһиннэргэ араас үнкүүлэри үөрэтэллэр: норуот үнкүүтэ, сюжетнай үнкүү, аныгылыы үнкүүлэр, сайыны уруйдааһын, үөрэх сылын бүтүүтэ флеш-моб туруоруллар. Оҕолорбут оройуоннааҕы, республиканскай күрэхтэргэ кыттан үгүс үрдүк ситиһиилэрдээхтэр. Саха оҕотун олобун эйгэтигэр, өйүгэр-санаатыгар, майгытыгар сөп түбэхэр үнкүүнү туруорарга матырыйаал аҕыйах, онон салайааччы бэйэтин тус уопутугар тирэҕирэн үлэлиир.

Талааннаах оҕолору талан, кинилэр интэриэстэрин чингэтэн, оҕо бафатынан фольклор араас көрүнгэригэр эрчийэбит. Чабырбахтыыр, олонхолуур, хомустуур, тойук туойар, оһуокайдыыр дьоһуру инэри бэйэ норуотун олорон ааспыт олобун, култууратын сайдыытын билиигэ тириэрдэр. Оҕону араас күрэхтэргэ кытыннаран, сыанаҕа тахсан сөпкө санарар, сөпкө туттар – хаптар дьобурга үөрэтэбит, сцена култууратын инэрэбит. Фольклорга оҕо үөрэҕи-билиини ылбаҕайдык ылынар, өйө-санаата сайдар, майгыта-сигилитэ ситэр, иһирэх иэһиитэ уһуктар, айар-тутар дьобура тобуллар эйгэтэ буолара бэлиэтэнэр. Онтон маны ситиһэргэ норуот тылынан уус-уран айымньытын билии, интэриэһиргээһин улахан оруолу ылар. Оҕо төрөөбүт тылыгар интэриэстээх буоларыгар, сыаналыырыгар, сахалыы сайабаастык санара-инэрэ улаатарыгар наадалаах.

Кэрэ эйгэ киинигэр оҕо айылҕаттан уратытынан сирдэтэн, тулалыыр олобун кэрэхсиир, сэнээрэр ньымаларыгар тирэҕирэн, хас биирдии оҕо айар дьобурун толору сайыннарар.

«Алыптаах ахсаан түһүлгэтэ»

(Иитээччилэр: Жиркова Н. Н., Архипова Е. М.)

Сыала: Оџону кыра сааһыттан араас сайыннарыылаах оонньуулар нөнгүө ахсаанна уһуйуу.

Соруга:

- оџону кыра сааһыттан ахсаанна интэриэһи тардыы;
- толкуйдуур дьоџурун, өйүн- санаатын сайыннарыы;
- оџону оонньуу нөнгүө, толкуйдуур дьоџурун уустугурдан сайыннарыы;

Оџо толкуйдуур дьоџура сайдарыгар ахсаан улахан оруолу ылар. Ахсаан төрүттэрин билэр, ахсааны ааџар, суоттуур таһыма үрдүүр, толкуйдуур дьоџура, сатабыла, үөрүйэџэ кэниир. Хас биирдии оџо туохха ыарыџатарын кэтээн көрөн баран, биирдиилээн чингэтэн үөрэтии. Биһиги бу кииннэ үлэлиирбитигэр сыал туруоруннубут: оџону сайыннарыылаах оонньуу нөнгүө ахсаан төрүттэрин биллэрии, булугас өйдөрүн сайыннарыы. Биһиги сорукупутунан буолар: оџо толкуйдуур, айар - тутар дьоџурун сайыннарыы. Бу сорукупутун ситиһиилээхтик толорорбутугар бөлөхпүт иһинээџи эйгэбит көмөлөһөр. Онно төһүү күүһүнэн сөпкө талыллыбыт оонньуулар уонна оонньуурдар буолаллар.

«Алыптаах кинигэ түһүлгэтэ»

(Иитээччилэр: Егорова С. Э., Алешина Л. И., Васильева А. А.)

Сыала:

- 1) Оҕолор араас уус – уран дьарыктарын көрүнгүннэрин сайыннараарга тулалыыр эйгэ култууратын туһунан өйдөбүл үөскэтэр, искусство көмөтүнэн, иитиллээччилэр айар – тутар дьоһурдара сайдар (музыкальнай, сценическэй...)
- 2) Сценаҕа ыллыыр, оонньуур, уруһуйдуур, ааҕар литературнай дьоһурдарын сайыннараар биир кэлим педагогическай процесска холбуур үлэ ыытыллар.

Соруктар: Тулалыыр эйгэ туһунан өйдөбүлү үөскэтии ааҕарга, олоҕу таптыырга иитии уус - уран тылы – өһү сайыннарыы, тылы чугастык ылынарга иитии. Тыл – өс искусствотун араас көрүнгүннэрин кытта билсигии.

Оҕолор билиэхтэрин - көрүүхтэрин баҕаран, улахан дьон эйгэтигэр күүскэ талаһаллар. Ол эйгэҕэ кириэр сүрүн күлүүс кинилэргэ - тыл буолар. Бөлөххө тахсар хамсааһын сүрүн киинэ – «Литература киинэ».

Тылы-өһү сайыннараар бырагыраама оһоһуллуон иннинэ, тылы баһылыыр – уустук процесс буоларын өйдүүххэ наада. Бу киингэ иитээччи матырыйаалы болжомтолоохтук уонна эппиэтинэстээхтик талан ылыыта оҕолор куруук тылынан кэпсэтэргэ талаһалларын ситиһэргэ, ситимнээх сананы сайыннараарга, тыллара чуолкай буоларыгар, тылларын саппааһа элбиригэр көмөлөһөр. Литературнай киин үлэтэ, сүрүннээн, оҕолор бииргэ үлэлиллэригэр олоҕураар. Манна мунньуллубут матырыйаал оҕолор кэпсэтиигэ кытталларын, бэйэлэрин олохторуттан сааһылаан кэпсииллэрин ситиһэр.

«Бастакы хардыылар»

(Иитээччилэр: Степанова А. М., Николаева С. И.)

Сыала: оҕону кыра эрдэбиттэн киһи быһыытынан сирдээх-майгылаах, өбүгэлэрбит олохторугар-дьаһахтарыгар киллэриммит үтүө үгэстэрин ытыктыырга үөрэтии, саха оҕотун сахалыы куттаах- сүрдээх гына итии, сайыннарыы.

Соруктар:

1. Оҕо сайдарыгар сөптөөх эйгэни тэрийии.
2. Араас эйгэбэ дьарык көмөтүнэн оҕону киһи быһыытынан сайыннарыы. "Бастакы хардыы" бырагыраамма билинни научнай олоҕуруу ыйынньыгынан оҕо киһи быһыытынан сөпкө сайдарыгар "Открытия" бырагыраамма олук буолар. "Бастакы хардыы" оноруллубута киһи киһиэхэ сыһыаныгар олоҕуруу, оҕо убаастабылы, кини чөл сылдыарын ситиһиини, айар дьоруун сайыннарыыга бастакы хардыыны үөскэтэр.

«Монтессори»

(Иитээччи: Андреева Р. В.)

Киин сыала: Оҗо бэйэтин бэйэтэ дыаһана үөрэнэригэр көмөлөһүү.

Киин соруктара:

- 1.Оҗо билэ-көрө сатыырын сайыннарыы.
- 2.Оҗоҗо бэйэтэ толкуйдаан, сайыннаран, саҗалаабытын ситэри бүтэрэригэр көмөлөһүү.
- 3.Хас биирдии оҗо тэннэ сайдарыгар кыах биэри.
- 4.Оҗо эт-хаан, өй –санаа, сатабыл өттүнэн сайдарыгар көмө- тирэх буолуу.

Монтессори диэн оҗо оонньууругар бэлэм туһулаан оноһуллубут эйгэ: оонньуурдар оҗоҗо чугас, тутан-хабан көрөрүгэр сөптөөх сиргэ тураллар. Монтессори ньыматынан оҗо дыарыктанарыгар бэйэтин – бэйэтэ дыаһана үөрэнэр, оонньообут сирин хомуйа, бэрээдэктии үөрэнэр. Бөлөххө баар Монтессори матырыйааллара эйгэлэринэн араһсан, тус-туһунан бэрээдэктэнэн тураллар. Хас биирдии оонньуур эйгэтэ оҗону олоххо баар алтыһыга, тулуурга, атын киһини кытта сөптөөхтүк сылдыарыгар үөрэтэр. Оонньуур матыйыраал барыта аллараа, оҗо тийэр сиригэр сааһыланан турар.

Оҗону олоххо бэлэмниир матырыйааллар: уулаах купсууннар, баһар иһиттэр, атах таңаһа ыраастыыр суоккалар, дыиэ харбыыр биинньиктэр барыта аллараа , оҗо тийэр сиригэр, хаһан баҗардаҗына ылан оонньууругар бэлэм тураллар. Бу олоххо наадалаах ньымалары оҗо эрдэттэн сатыы үөрэнэр. Оҗо бэйэтин – бэйэтэ көрүнэргэ кыра эрдэҗиттэн үөрэнэр: ньуосканан, бииккэнэн, быһаҗынан, салпыакканнан, сотторунан, гуупканнан уо.д.а. туттарга үөрэнэр. Бу этиллибит сатабыллар дыиннээх олоххо туһалыыллар. Монтессори ньыматынан үлэлээһин былааннаммат, оҗо бэйэтэ таларыгар кыах бэриллэр, тугу сөбүлүүрүнэн, талбытынан дыарыктанар.

«Ай-Тал» тыл сайдыытын киинэ

(учуутал-логопед Захарова Х. А.)

Тыл сайдыыта элбэх үлэни-сыраны, бириэмэни эрэйэр. Хас биирдии оҕо сайдыытын учуоттаан дьарык барылланыахтаах.

Логопед оҕо интэриэһин тардаары араас ньыманы туттуохтаах.

Сыала: санатыгар кэһиллиилээх оҕо тыла сайдарыгар сөптөөх усуллубуйаны тэрийии.

Тыл сайдыытыгар туттар ньымаларым:

«Көрдөөх чуораанчыктар», үңкүү уонна ырыа көмөтүнэн оҕо тылын сайыннарыы.

«Туустаах тиэстэ», доруобуйаларынан хааччахтаах оҕолорго тиэстэ мэһийиитин көмөтүнэн тарбах бытархай былчыннарын сайыннарыы. Илиинимигэс буоллабына, өй-санаа, тыл сайдыыта тэннэ барар.

«Телезавр» телестудия куруһуогар оҕолор дьону кытта сөптөөхтүк алтыһарга үөрэнэллэр, ситимнээх саналара сайдар.

«Кырачаан чинчийээчи» куруһуокка оҕолор санааларын аһаҕастык этэргэ, чинчийбит матырыйаалларын кэпсииргэ холоноллор.

«Уйулба» оџону сайыннараp киин.
1 категориялаах педагог-психолог,
Николаева Наталья Викторовна.

«Уйулба» оџону сайыннараp киин сыала: Оскуола иннинээџи саастаах оџо улахан дьону, бэйэтин саастыылаахтарын кытта алтыһар, кэпсэтэр дьобурун сайыннарыы.

Соруга:

- Оџону дьон - сэргэ ортотугар сиэри – майгыны тутуһарга үөрэтии, сайыннарыы;
- Кэпсэтэр, алтыһар дьобурун сайыннарыы;
- Оџо бэйэтин бэйэтэ салайынарыгар, сыаллаах - соруктаах уонна дьарыктаах буоларын ситиһии.
- Оџо бэйэтин ис – туругун өйдүүрүгэр, дьонго истинник сыһыаннаһарыгар үөрэтии. Дьэ кэргэнигэр, чугас дьонугар аһыныгас, эйэџэс сыһыаны олохтуурга кыһалларыгар иитии;
- Араас идэлэри кытта билиһиннэрии. Айар дьобурун сайыннарыы.
- Дьэџэ, дьон – сэргэ ортотугар, айылбаџа сэрэхтээхтик тутта – хапта сылдьарга, харыстабыллаахтык сыһыаннаһарга иитии - үөрэтии.

«Уйулба» оџону сайыннараp киингэ ытыллар бырайыактар торумнара:

- «Бу - Мин»;
- «Мин ис туругум»;
- «Тыл көмөтүнэн кэпсэтии- алтыһыы»;
- «Тыла суох өйдөһүү ньымалара»;
- «Дьонго эйэџэстик сыһыаннаһыы»;
- «Мин уонна атыттар»
- «Кыһырыыны хайдах кыайахха, тохтотуохха сөбуй?»
- «Добордохуу»;
- «Мин ис күүһүм-кыаџым»;
- «Бары бииргэ»;
- «Иллээх хамаанда»;

Оскуолаџа кириэн иннинээџи саастаах оџо улахан дьону, бэйэтин саастыылаахтарын кытта сөпкө алтыһа, кэпсэтэ үөрэнэрэ кини киһи быһыытынан сайдытыгар улахан олуk буолар. Холобур: оџо дьарыктан akkaастанар, саастыылаахтарын кытта сатаан тапсан оонньообот буоллаџына,

алтыһар дьобура кэһилибит диэн буолар. Сатаан дьону кытта алтыспат оҕо: хаппырыс, кыбыстанһан, сүгүн аһаабат, сатаан утуйбат буолар.

Ону кэмигэр көрөн сөптөөхтүк дьарыктаатахха, оҕо майгытыгар элбэҕи көннөрүүххэ сөп. «Уйулҕа» оҕону сайыннарар киин - оҕо кэпсэтэр, алтыһар дьобурун араас оонньуу көмөтүнэн сайыннарар.

Оҕо улахан дьону, саастыылаахтарын кытта кэпсэтэр, алтыһар дьобурун сайыннарыы:

- Бэйэтигэр, тулалыыр эйгэҕэ сөптөөх сыһыаны уонна бодоруһуу сиэрин инэри ;
- Дьон бэйэ – бэйэтигэр сыһыанын хардарыта көмөлөсүһүүтүн, истин сыһыанын быһаарыы;

Төрөөбүт дойдуга бэриниилээх буоларга иитии:

- «Мин – киһибин»;
- «Мин дьиэ кэргэним»;
- «Мин уһуйааным»;
- « Мин төрөөбүт дойдум»;

Үлэҕэ уһуйуу:

- Ыраас- чэнчис буоларга үөрэтии;
- Оҕо бэйэтин - бэйэтэ дьаһана үөрэнэрин ситиһии;
- Айылҕаны кытта алтыһыыта;
- Норуокка, төрөөбүт дойдуга туһалаах буоларга иитии;
- Атын дьон үлэтин сыаналыырга үөрэтии.

Олоххо сэрэхтээх буолууга үөрэтии:

1. Айылҕаҕа харастабыллаах сыһыанга иитии;
2. Суолга сэрэхтээх буолуу;
3. Тус олоххо сэрэхтээх буолуу;

Оҕо кэпсэтэр дьобурун, бодоруһуутун оонньуу көмөтүнэн сайыннарыы.

- Айар дьобуру сайыннарыы;

Пластилинынан үлэ «Араас кыылар»

- Оџо айар дьоџурун сайыннарыы;

«Куоска оџото сынньанар» релаксация

- Киһи ис туругун араара үөрэтии-

- Уу-кумах эйгэтэ

2. Иитээчи уонна оҕо хардарыта дьайсыыта

Иитээчи оҕону кытта хардарыта дьайсыыта диэн «Открытия» бырагыраамма үлэтин сүрүн оруола буолар. Ыйынньык сабаҕалыырынан иитээчи күн устата оҕоҕо көмөлөһөөччү, арыаллааччы, көҕүлээчи уонна сэхэргээчи буолар. Бырагыраамма иһинэн араас көрүннэх иитэр үлэ ытыллар. Олортон саамай тутулуктааҕа сарсыардаангы уонна кизһээнни бөлөбүнэн түмсүү буолар. Оҕолор дьиэлэриттэн уһуяанна кэлэллэригэр араас настырыанньалаах, сонуннаах кэлэллэр. Иитээчи сарсыарда оҕолору көрсөөт туох сонуннаахтарын, тугу билиэхтэрин баҕаралларын

билэн-көрөн баран, сибидиэнньэни бэйэлэрин үлэлэрин былааныгар киллэриэхтэрин сөп. Ону таһынан, иитээччи оҕолору өйүүр, оонньууну уустугурдар, кэмигэр сөптөөх иһитиннэриини биэрэр, хайгыыр, үчүгэй өттүн чуолкайдаан этэр. Иитээччи, ол иһин, оҕо кун саҕаланыытыгар тугу саҕалаабытын, дьиэтигэр илдьэн ситэрэрин, эбэтэр бүтүн ситэриэн баҕарарын барытын учуоттуохтаах. Киэһэттэн саҕалаан иитээччи сарсынны үлэтин былааннанан, матырыйаал хомунан кэлиэхтээх. Оччоҕо оҕолорго ордук табыгастаах усулуобуйа тэриллэр. Бу үлэбэ иитээччи көмөлөһөөччүтэ, төрөппүттэр уонна оҕолор кыттыһыахтарын сөп. Оҕо кииннэрин наардаан, бэйэтин баҕатынан киини талан барарыгар иитээччи оҕону кэтээн көрөн бара, сөптөөх кииннэ салайан ытар. Иитээччилэр анал үлэлиир кииннэрин оҕоҕо интэриэһинэй гына, тупсаҕайдык оностоллор. Туһунан моделлардаах буолаллара ордук.

Сарсыардаангы түмсүү

Сүрүн түһүмэхтэр:

- 1.Болҕомтону тардар ынырыы, сонурҕаты (чуораанчык тыаһа,тэттик хоһооннор, музыка тыаһа).
 - 2.Тэрээһинэ: түмсүү - төгүрүччү олорон, улахан киһи оҕолору кытта бииргэ кэккэлэһэн устуулга, эбэтэр анал олбохторго олорор. Хас биирдии бөлөх бэйэтэ туһунан дьаһаныан сөп. Оҕолор төгүрүччү түмсэн, бэйэ-бэйэлэрин көрсөн олороллоро ордук.
 - 3.Эбэрдэлэһии: хас биирдии оҕо бэйэ-бэйэтин үөрэн-көтөн эбэрдэлэһэр. Саамай сүрүн сорук- оҕону сарсыарда айхаллаан көрсүү. Ону таһынан, араас омук тылынан, пантомиманнан, ырыанан-хоһоонунан, илиинэн көрдөрөн эбэрдэлэһиэхтэрин сөп.
 - 4.Сонуннар: Сарсыардаангы түмсүү сүрүн чааһынан сонуннары үллэстии буолар. Оҕолор бэйэлэрин сонуннарын, тугу кэтээн көрбүттэрин, интэриэһиргээбиттэрин кэпсииллэр.
 - 5.Бары тэннэ олорон күннээҕи иһитиннэриини ырыталлар, истэллэр.
 - 6.Хамсаныылаах тохтобул (оонньуу бырайыак тиэмэтинэн ытыллара ордук).
 - 7.Тоҕоостоох быһыыны -майгыны үөскэтэр усулуобуйа: оҕо бэйэтин санаатын, баҕатын этэ үөрэнэр.
 - 8.Бырайыак тиэмэтинэн оонньуулар: оҕо төрөппүтүн кытта презентация, кэпсээн оноро үөрэнэр.
 - 9.Кииннэ барыыны талыы: «Мин талабын» диэн истиэндэбэ оҕо ханна барарын талар, бэлиэ туруорар.
- Сарсыардаангы түмсүү-оҕолору түмэр, бэрээдэктиир, билэ-көрө сатыыр интэриэстэрин тардар, төрөппүтү кытта ситимнээх үлэ олохтоноҕор.

ИИТЭЭЧЧИ ОҔОНУ КЫТТА ХАРДАРЫ ДЬАЙСЫЫТЫН АНАЛЛАРА

Киин үлэлиир кэмигэр иитээччи оҕолору кытта хардарыта дьайсыыта:

Оҕо дьарыктанарыгар сөптөөх эйгэни тэрийии:

- Оџолор талан ылбыт кииннэригэр астына-дуоһуяа оонньуулар, дьарыктаналлар;
- Киин эйгэтэ аһаҕас, оџоџо куттала суох, сайыннараар уонна тупсаҕай буолуохтаах.

Иитээччи оџо тугунан уонна ханнык кииннэ дьарыктанарын кэтээн көрөллөр:

- Кэтииллэр, бэлиэтэнэллэр (оџо бөлөбүнэн дьарыктанар дуу, соџотоџун дуу?);
- Оџо хайдах оонньурунан ордук сөбүлээн оонньурун бэлиэтэнэр.

Иитээччи ханнык баҕарар оџону кэтээн көрөр, бэлиэтэнэр:

- Ордук көмөџө наадыар оџону бэлиэтиир;
- Оџолор санааларын көтөџөр, көмөлөһөр;
- Иитээччи кэтээн көрөрүн оџо билиэ суохтаах;
- Оџо саҕалаабытын тигэџэр тигэрдэрин ситигэр.

Иитээччи оџолору кытта тэнгэ оонньуур:

- Оџо оонньуур усулуобуйатын тэрийэн биэрэр;
- Оџону кытта тэнгэ оонньоһор;
- Оџолор иллээхтик бииргэ оонньууларын ситигэр.

Иитээччи оџону кытта сэхэргэһэр:

- Кэпсэтиини көџүлүүр;
- Оџо эппит тиэмэтин өйүүр;
- Оџону кытта тэнгээџин курдук кэпсэтэр;
- Элбэх ыйытыгы биэрбэт;
- Оџолор ыйытык биэрэллэрин ситигэр.

Иитээччи, оџо тоџоостоох быһаарыыны ылынарыгар көмөлөһөр:

- Оџо быһаарыыга турар хоруйу быһаарарыгар усулуобуйа тэриллиэхтээх;
- Ол быһаарыыга турар хоруйу быһаарарын, иитээччи кэтээн көрөн бэлиэтиэхтээх;
- Иитээччи оннугар оџо оннугар бэйэтэ эрдэ быһаарбат;
- Иитээччи араас санааны истэр;
- Оџолор икки ардыларыгар мөккүөр тахсар түгэнигэр, иитээччи сөптөөх биир санааны ылыналларыгар көмөлөһөр;
- Иитээччи оџону кытта сыһыанын түмүгүн сыаналаан, тэңнээн көрөр.

Иитээччи оџону кытта сэхэргэһиитэ:

Иитээччи сэхэргэһиини тэрийэр быһыыта-майгыта чуумпу, тупсаҕай буолуохтаах. Холобур, оџолору кытта тугу оонньообуттарын, өйдөбүллэрин уонна атын дьарык көруңнэрин туһунан сэхэргэһиэххэ сөп.

- Бүгүн тугу дьарыктаммыттарын туһунан кэпсэтии барыан сөп;
- Сэһэргэһии сажаланыыта оҕоттон тахсар;
- Оҕо бэйэтин санаатын этэр кэмигэр, хоруйдары биэрбэт;
- Оҕо бэриллит хоруйга толору эппиэттиэхтээх;
- Иитээччи оҕону болҕойон истиэхтээх;
- Оҕо кэпсиир кэмигэр атын оҕолор кыттыһахтаахтар;
- Киинцэ баран тугу дьарыктаммыттарын кэлэн кэпсииллэрин ситиһэр.

Иитээччи оҕону кытта сыһыаны үөскэтэрэ:

Иитээччи оҕону кытта сыһыаны үөскэтэригэр анаан улахан киһи уонна оҕо холбоһугун тэрийэр. Аан бастакы күн иитээччи оҕолорго этэр: «Биһиги бары биир дьыа кэргэммит».

Иитээччи оҕо убаастабыллаах сыһыанын көрдөрүүтэ:

- Оҕону аатынан ыңыраар;
- Хас биирдии оҕону, төрөппүтү кытта мэлдьи «үтүө күнүнэн» диэн экэрдэлэһэр;
- Оҕону кытта элбэхтик сэһэргэһэр;
- Оҕону кытта биир тэн таһымна сэһэргэһэр;
- Араас саастаах оҕолор уратыларын учуоттаан, күннээҕи тэтими тэрийэр;
- Оҕо кэпсиирин болҕойон истэр уонна хоруйдуур;
- Оҕо эрэннэрбит түгэннин хайаан да толоруохтааххын;
- Оҕо үлэтин түмүгүн хайҕыыр;
- Иитээччи оҕо интэриэһин уонна болҕомтотун билиэхтээх.

Оҕо бэйэтин бас билинэригэр үөрэтии:

Оҕо бэйэтин бас билинэрин үөрэтии, үс кэрдиистэн турар:

1. Киинцэ (бөлөххө) тутта-хапта сылдыы быраабылатын оҕолору кытта бииргэ оңоруу.
2. Оҕо быраабыланы бэйэтэ тутуһан сылдыарыгар көмөлөһүү.
3. Оҕо бэйэтин тутта-хапта сылдыар майгытын- сигилитин сыаналыыр.

Хас биирдии оҕону быраабыла харыстыыр, сэрэхтээх буоларга сокуон курдук туһаныллыахтаах. Тэңнэ оноһуллубут быраабылалар көстөр миэстэҕэ ыйанан туруохтаахтар.

Группа аайы үлэлиир истиэндэлэр оңоһуллаллар:

- «Мин кэллим»;
- «Мин талабын»;
- «Үс ыйытык моделэ»;
- «Төрөппүккэ сурук».

Оҕо эппиэтинэстээх буоларын сайыннараар дуоһунастар инэриллэллэр, холобур:

- «Метеоролог» - күннээҕи күнү-дьылы билиһиннэрэр;

- «Счетовод» - хас оџо кэлбитин ааџааччы;
- «Үүнээйи көрөөччү»- үүнээйилэргэ уу кутааччы;
- « Сышиктар»- сүппүт малы булааччы;
- «Дежурнайдар»- остуол бэлэмнииргэ көмөлөһөөччү;
- «Эйэни олохтооччу»- оџолору иллэһиннэртээччи;
- «Иитээччи көмөлөлөһөөччүтэ» - дьарык тэрийэргэ иитээччигэ көмөлөһөөччү уо.д.а.

3. Бырайыак тиэмэтин талыы уонна былааннааһын.

«ОткрытиЯ» бырагыраамма сүрүн хайысхатынан оџо, иитээччи көмөтүнэн, бэйэтин талан ылбыт тиэмэтинэн, бырайыак онорон билэр-көрөр, чинчийэр дьобурун сайыннарыы буолар .

Иитээччи оџону кытта алтыһан, кэпсэтэн тиэмэни таларыгар көмөлөһөн, ыйан-кэрдэн, сүбэлээн биэрэр. Иитээччилэр тиэмэни талалларыгар сүрүн хайысхалары тутуһаллар:

- оџо интэриэһин;
- кинилэр дьобурдарын уонна баџа санааларын;
- оџо баар уопутун;
- бөлөххө баар оџолор уопсай сайдыыларын;
- дошкольной үөрэхтээһин федеральной государственной үөрэх стандарта;
- оџо уһуяанын сүрүн үөрэхтээһин бырагырааммата;
- норуот үгэстэрин;
- тиэмэни үөрэтэргэ туох баар кыахтары (материально-техническэй, кадровой, оџо сайдар эйгэтин, психолого-педагогическэй, финансовой) туһаныы.

Иитээччилэр оџолортон кэпсэтии, бодоруһуу кэмигэр ким тугу интэриэһиргиирин, туох туһунан билиэн-көрүүн баџарарын ыйыталаһан, хантан, хайдах ол эппиэти булалларын быһаараллар. Ол чэрчитинэн, былаан оностоллор, кииннэр үлэлэрин чопчулууллар. Хас биирдии оџоџо анал бырагыраамма оноһулар, онно төрөппүтү кытта үлэ былааннаар. Кыра саастаах оџолорго «Первые шаги» диэн анал быраагырааммаџа (автордара О.Е.Смирнова, Л.Н.Галигузова, С.Ю.Мещерякова) олобуран иитэр-үөрэтэр үлэлэрин ыталлар,

Кыра саастаах оџолор талар тиэмэлэрэ ордук дьыэ кэргэн тула эргийэр, төрөппүттэрин дьарыктара, үлэлэрэ, дьыэ тэриллэрэ, туттар маллара, танастара-саптара уо.д.а. Холобур, «Мин киһибин», «Мин оонньуурдарым», «Мин дьыэ кэргэним», «Мин оџо саадым», «Кыыллар», «Үүнээйилэр», «Дьыл кэмнэрэ» уо.д.а.

Улахан бөлөх оҕолоругар ордук киһи олоҕор сыһыаннаах тиэмэ барсар. Дьон олоҕо-дьаһаҕа, кинилэр сыһыаннара, ситиһиилэрэ, айылҕа араас көстүүлэрэ, техникэ сайдыыта уо.д.а. Тиэмэ аахпыт кинигэлэриттэн, көрбүт мультитарыттан, экскурсияттан, коллекцияларыттан, сарсыардаанны сонуннарыттан тахсыан сөп.

Улахан бөлөх оҕолоро ыйыппыт боппуруостара, этиилэрэ иитэр-үөрэтэр үлэ ис хоһоонун торумнуурга сүдү суолталаах буолар.

Оҕолор талбыт тиэмэлэрэ үгэс буолбут билии уобаластара («Кыылар», «Оонньуурдар», «Дьыл кэмнэрэ» уо.д.а.) уонна оҕо интэриэһин учуоттаан («Таастар», «Сизмэлэр», «Уу харамайдар», «Робототехника» уо.д.а.).

Бииргэ үөрэтэргэ аналлаах тиэмэ холобурдара

Оҕо сааһа	Тиэмэлэр
3-7	<p>«Мин киһибин», «Мин уһуйааным», «Күһүннү киһи – күлбүтүнэн», «Эбээ остуоруйалара», «Мин олорор дэриэбинэм», «Араас дойдуларга ыалдыттаабын», «Мин - айылҕа оҕотобун» «Кыһын», «Кыстыкка бэлэмнэнии», «Мин төрөөбүт дойдум –Саха Сирэ», «Россия куораттарынан ыалдыттааһын», «Мин - айылҕа оҕотобун» «Саха норуотун олоҕо –дьаһаҕа, култуурата», «Мин дьиз кэргэним», «Эр киһи – эрэлбит, уол оҕо – кэскилбит», «Араас идэлэри билсэбит» «Саас», «Күн куйаара», «Дьиз кыыллара», «Доруобуйа бииһи баайбыт», «Мин доҕотторум», «Дьокуускай – Саха сиригэр столицата» «Дьиикэй кыылар» «Саас», «Кинилэр Кыайыыны уһансыбыттара»</p>

Тиэмэлэр ааттара, тутуллара уонна тиэмэнэн дьарыгы тэрийии хас биирдии иитээччигэ араас, ураты ис хоһоонноох буолар. Улахан тиэмэ кыра бөлөх тиэмэлэргэ арахсыан сөп. Холобур, «Саха норуотун олоҕо –дьаһаҕа, култуурата» диэн тиэмэ хас да блокка арахсыан сөп: «Саха норуотун олоҕо», «Саха норуотун дьарыга», «Саха норуотун оонньуулара», «Саха норуотун таһаһа-саба», «Саха норуотун култуурата» уо.д.а.

Бырайыак төһө элбэх оҕо интэриэһиргээн дьарыктанарыттан тутулуктаах. Холобура «Мин уһуйааным» диэн тиэмэ биир нэдиэлэ барар эбит буоллаҕына, «Араас дойдуларга ыалдьыттааһын» диэн тиэмэни сылы да быһа, ыйы да быһа барыахха сөп, араас дойдулар тустарынан ол дойду санатын-инэтин, олоҕун-дьаһаҕын, култууратын билсиэн сөп.

Тиэмэни булан баран оҕолор куоластаан бигэргэтэллэр, онтон бырайыагы ырыталлар уонна былаанныылар. Тематическэй бырайыагы ырытыыга үс сүрүн боппуруостары туруоруллар. Бу туттуллар ньыма суолтата - «Үс ыйытыкка» олоҕулар:

- Бастакы ыйытык: «Тугу билэбитий...?»
- Иккис ыйытык: «Тугу билиэхпитин баҕарабытый...?»
- Үһүс ыйытык: «Хантан билэбитий?»

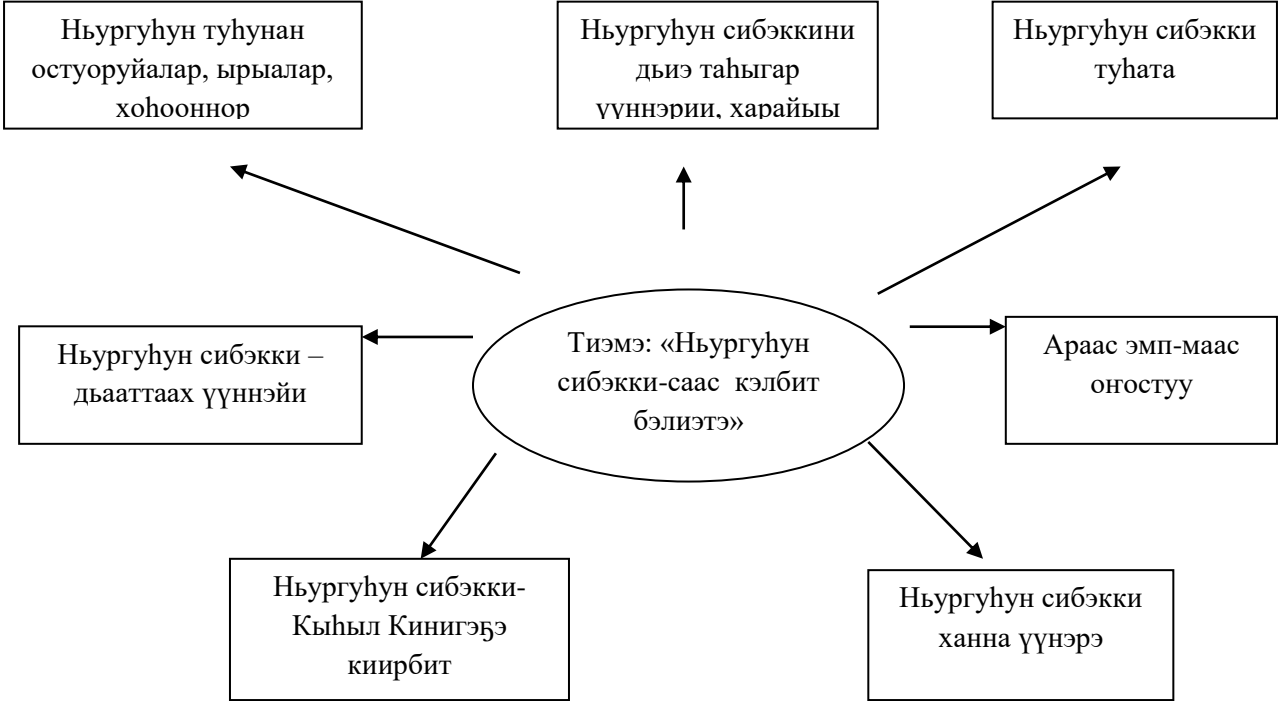
Иитээччи ватман уонна маркер көмөтүнэн оҕолор этиилэрин бэлиэтиир. Холобур: «Үс ыйытык» ньыма көмөтүнэн, «Саас» диэн тиэмэни олоххо киллэриэххэ сөп. Саас оҕолор ойуурга тахсан үөрэ-көтө оонньообуттар, тыллан эрэр от-мас сытын, чыгычаах санатын истибиттэр, саас кэлбит бэлиэтэ тон буору тобулу үүнэн тахсыбыт ньургунун сибэккини көрөн астыммыттар, дуоһуйа сынньаммыттар.

Иитээччи оҕо интэриэһин өйөөн «Үс ыйытык» ньыматын туһанан чинчийэн көрөр.

- Бастакы ыйытык: «Ньургунун туһунан тугу билэбитий?».
- Иккис ыйытык: «Ньургунун туһунан тугу билиэхпитин баҕарабытый?».
- Үһүс ыйытык: «Туруоруллубут ыйытыктарга хоруйдары хайдах булабытый?». «Мозговой штурм» көмөтүнэн оҕолор ньургунун туһунан тугу билэллэрин, тугу билиэхтэрин баҕаралларын, туруоруллубут ыйытыктарга хантан эппиэт ылалларын былаанныылар. Бырайыак онороллор. Бырайыак олоххо киирэригэр оҕо, иитээччи, төрөппүт алтыһан араас тэрээһиннэри ытталлар. Оҕолор ньургунун сибэкки саас кэлбит маннайгы бэлиэтэ буоларын интэриэһиргээн, ньургунун сибэкки онорбуттар: ким уруһуйдаан, ким кумаабынан онорон, төрөппүттэр төбөҕө кэтэр киэргэл онорон, ньургунун үнкүүтүн туруоран, ньургунун туһунан хоһоон, ырыа ыллаан элбэҕи билбиттэр.

Ылбыт билиилэрин-көрүүлэрин көмөтүнэн бырайыак тутула, ситимэ оноһулар.

«Ньургуһун» бырайыак тутула.

Оҕо сылдыар кииннэригэр биир талбыт тиэмэ тула араас тэрээһиннэри ыыталлар.

Сыһыарыы

Холобур: “Уол кыыс уратыта” тиэмэ “Үс ыйытык” ньыманан оноһулла.

Тугу билэбитий?	Тугу эбии билиэхпитин баҕарабытый?	Туруоруллубут ыйытыктарга хайдах хоруйдары булабытый?
Биһиги киһибит (Кирсан). Илиилээхпит, атахтаахпыт, төбөлөөхпут, кулгаахтаахпыт (Захар). Сирэйбитигэр икки харахтаахпыт, муруннаахпыт,	Уол оҕо таннар таһаһын. Уол оҕо улааттабына ханнык идэни таларый? Уол оҕо тоҕо ордук мэнигий? Уол оҕо тугунан сөбүлээн оонньууруй? Уол тугу уруһуйдуурун	Кинигэ ааҕабыт. Интернет ситимиттэн көрүү. Улахан дьонтон ыйыталаһан билии. Телевизорга анал программаттан билэбит.

аяхтаахпыт (Никита). Ийэлээхпит, аҕалаахпыт, эбэлээхпит, эһэлээхпит (Айаал). Дьиэлээхпит, оонньуурдаахпыт, массыналаахпыт (Владик). Оонньуубут, оонньуурбутун хомуйабыт, бэйэбит тагнабыт (Сеня). Аһыыбыт, утуйабыт (Кирилл). Төлөппүөннүүбүт (Гриша)	сөбүлүүрүй?	
--	-------------	--

4.Педагогтар былааннара

“Мозговой штурм” кэнниттэн иитээччи оҕолору кытта бииргэ былааннарын салҕыы онороллор:

- Талбыт тиэмэлэрин сүрүн ис хоһоонун быһаарыы;
- Тиэмэни үөрэтэргэ төһө бириэмэ барарын быһаарыы;
- Бырайыактары хас да кэрчиккэ араарыы;
- Оҕо интэриэһин учуоттаан иитэр-үөрэтэр сорукутары туруоруу;
- Хас биирдии оҕо уратытын учуоттаан үөрэтии ныматын толкуйдааһын;
- Сөптөөх туттар тэриллэри булуу.

Иитээччилэр араас литератураны талан ааҕан, ырытан, биирдиилээн оҕолору кытта, бөлөбүнэн, коллективынан дьарыктанарга анаан бырайыак толкуйдуулар. Араас бырайыак баар буолар, ол бырайыагы хас тиэмэ аайы сыһыаран биэриэххэ сөп. Хас да тиэмэни холбоон биир бырайыак эмиэ оноһулуон сөп (танас муодатын көрдөрүү, кукольной театр уо.д. а.)

Көрдөрүү араастара манньк буолуохтарын сөп:

- Испэктээкиллэр;
- Кэнсиэртэр;
- Виториалар, оонньуулар тиэмэлэрэ;
- Танас муодатын көрдөрүү;

Оноһуктар араастара:

- Араас уруһуй, скульптура, оноһутар быыстапкалара;
- Хаһыаттар, сурунааллар,книгэлэр, картотекалар;

- Видеокиинэлэр;
- Макеттар;
- Моделлар;
- Кулинарнай оноһуктар;
- Оонньурдар.

Бөлөхтөрүнэн кииннэр үлэлэрин инники торумнара
«Ромашка» уһуйаан 2018-2019 үөрэх сылыгар

Ыйдар	Тиэмэлэр	Бырайыактар
Балаһан ыйа	«Мин –киһибин»	<ul style="list-style-type: none"> • «Мин уонна дьыэ кэргэним»-хаартысканан быыстапка. • Бөлөхтөргө муннуктары тэрийии. • Оператор, дириэктэр, суруналыыс идэлэрин кытары билиһиннэрии. • «Киһи тутула» - уһуйаан иһинэн айымньылаах күрэх.
Алтынньы ыйа	«Күһүҥнү киһи – күлбүтүнэн», «Эбээ остуоруйалара»	<ul style="list-style-type: none"> • «Күһүн бэлэхтэрэ» - айылҕа матырыйаалыттан оноһуктар күрэхтэрэ. • «Күһүн» туһунан альбом оноруу. • «Остуоруйа нэдиэлэтэ». • Маннайгы тахсыы «Сэргэх сонуннар» (Уһуйааммыт сонуннарын сырдатты). • Анал таһаарыы «Эбээлээх, эһээлээх буоламмыт»... • «Күһүн, күһүн, ыалдьыттаа!» - эти –сиини сайыннарар аралдьыты. • «Аһам, ийэм, мин - спорт эйгэтин дьыэ кэргэнэбит».
Сэтинньи	«Биһиги сэлиэнньэбит», «Аан Дойдулар», «Мин - айылҕа оҕотобун»	<ul style="list-style-type: none"> • Уруһуй курэбэ: «Мин дэриэбинэм- Антоновка».

		<ul style="list-style-type: none"> • Айылба ураты матырийаалларыттан оноһуктар. • Хаартысканан быыстапка-«Айылбаба сынньалан». • «Аан Дойду араас дойдулара». • Бөлөхтөргө айылба муннуктара оноһуллубуттарын көрүү. • Иккис тахсы; «Сэргэх сонуннар», анал таһаары «Сэлиэнньэбит сэргэхсэнэр сирдэр». • Спортивной аралдыты «Норуоттар сомоһолоһууларын күнэ».
Ахсынньы ыйа	«Кыһын- дыл кэмэ»	<ul style="list-style-type: none"> • «Кыһын»- түмсүүлээх аттаран оноруу. • Кыһын туһунан кинигэ оноруу. • «Хотугу матыыптар»- куукула таһаһын муодатыгар күрэх. • «Хаар» - чинчийэр үлэ. • Үһүс тахсы «Сэргэх сонуннар» <p>Анал таһаары «Аптаах сана дыл».</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Кыһынны көрдөөх оонньуулар» - кыһынны спортивной оонньуулар.
Тохсунньу ый	«Сахам төрүт оонньуулара»	<ul style="list-style-type: none"> • Сахалы остуол оонньуулара. • Балыктааһын, бултааһын. • Төрдүс тахсы: «Сэргэх сонуннар»

		<ul style="list-style-type: none"> Анал таһаарыы «Сахалыы остуол оонньуулары». Спортивной оонньуу «Кыылар».
Олунньу ый	«Эр киһи – эрэлбит, уол оҕо –кэскилбит», «Идэлэр»	<ul style="list-style-type: none"> «Идэлэр» тустарынан альбом оноруу Строевой хаамыы курэбэ. Коллаж «Мин аҕам – саамай бастыг». Бэһис тахсыы «Сэргэх сонуннар» <p>Анал таһаарыы «Эр хоһуун идэлээхтэр».</p> <ul style="list-style-type: none"> Физкультура бырааһынньыга «Аҕа Дойдуну көмүскээччилэр күннэр».
Кулун тутар	«Саас – дьыл кэмэ» «Кыылар – биһиги кыра доҕотторбут»	<ul style="list-style-type: none"> Саас туһунан хоһоон ааҕытын курэбэ. Альбом таһаарыы «Сандал саас». «Дьэ кыыллара»- кыракый кинигэ оноруу. Хаартысканан дьэ кыыларын быыстапкага «Кырачаан доҕотторбут». Алтыс тахсыы: «Сэргэх сонуннар» <p>Анал таһаарыы «Сааскы мичээрдэр».</p> <ul style="list-style-type: none"> «Саас устун айан» физкультурнай сынньалан.
Муус устар	«Төрөөбүт дойдум устун айан», Москва - Россия киин куората, Дьокуускай-Саха сириг киин	<ul style="list-style-type: none"> Антоновка устун экскурсия. Айанныыт сирдьитэ-«Москва айан», «Дьокуускайым барахсан»- видео көрдөрүү.

	куората, Ньурба-. мин дойдум.	<ul style="list-style-type: none"> • Ньурба картатын оноруу. • Сэттис тахсыы «Сэргэх сонуннар» <p>Анал таһаарыы «Бил, көр, сэргээ... »</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хамсаныылаах аралдытыы «Космоска көтөбүт».
Ыам ыйа	«Маай! Үлэ! Эйэ!», « Кыайыы күнэ!»	<ul style="list-style-type: none"> • Оҕолору кытта Үлэ параадыгар хаамыы. • Кыайыы күнүн параадыгар байыаннай танаастаах хаамыы. • Кыайыы күнэ- видеонан көрдөрүү. • «Оҕо саас дьоллоох буолуохтаах»- оҕо көмүскэлин күнүгэр аналлаах тэрээһин. • Ахсыс тахсыы «Сэргэх сонуннар» <p>Анал таһаарыы «Кыайыы-хотуу аргыстанан».</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хамсаныылаах аралдытыы «Көрдөөх оҕо саас оонньуулары».

Бөлөхтөрүнэн кииннэр үлэлэрин инники торумнара
«Ромашка» уһуяан 2019-2020 үөрэх сылыгар

Ыйдара	Тиэмэтэ	<ul style="list-style-type: none"> • Бырайыактар («Тугу билэбин?», «Тугу билэбитий?», «Хантан билэбитий?»)
Балабан ыйа	«Дорообо,уһуяан!»	<ul style="list-style-type: none"> • «Мин уонна дьиэ кэргэним» • Күһүн бэлэхтэрэ • «Күһүн» туһунан альбом оноруу. • Бөлөхтөргө муннуктары тэрийии

Алтынны ыйа	«Кыстыкка киirii»	<ul style="list-style-type: none"> • Мастер • Биһиги дэриэбинэбэ олоробут • «Мин эбээм –иистэнэр» • Быыстапка «Эбээм сундууга»
Сэтинны ыйа	«Мин айылҕа оҕотобун»	<ul style="list-style-type: none"> • Аан Дойду устун кэрийии • «Норуоттар доҕордоһуулара» • Досуг «Байанай» (мунха) • Кыылар кыстыктара
Ахсынны ыйа	«Кыһын – дьыл кэмэ»	<ul style="list-style-type: none"> • Харыйа- араас матырыйаалларынан оноруу • Тиин, кубах • Чысхаан ханна олороруй?
Тохсунну ыйа	«Оонньуур- мин доҕорум»»	<ul style="list-style-type: none"> • Сахалыы остуол ооньуулара • Робот, лего
Олунну ыйа	«Мин уолбун»	<ul style="list-style-type: none"> • Тимир көлө • Идэлэр • Мин- саллааппын • Мин Аҕам миэхэ саамай күндү
Кулун тутар ыйа	«Саас – дьыл кэмэ»	<ul style="list-style-type: none"> • «Ийэ кыһынаан» • « Кыылар-биһиги доҕотторбут» • «Көрдөөх хайыһар»
Муус устар ыйа	«Мин дойдум»	<ul style="list-style-type: none"> • Мин дэриэбинэм- Антоновка • «Сири-дойдуну чинчийии» • Космос
Ыам ыйа	« Улуу Кыайыы күнэ!»	<ul style="list-style-type: none"> • «Сэрии буолбатын» • Сир үрдүтүгэр күммүт өрүү баар буоллун! • «Мин доҕорум- велосипед»

5.Дьиз кэргэни кытта алтыһы.

Биһиги уһуйааммытыгар «Открытия» бырагыраамманнан үлэлиибит. Бу бырагыраамма сүрүн сыала - төрөппүттэри үөрэх хамыытыгар кыттыһыннарыы буолар. Төрөппүттэр уһуйаан үлэтигэр тэбис-тэннэ биир сыаллаах -соруктаах үлэлиирин ситиһии хас биирдии иитээччи соруга. Оҕо сайдыытын хаамыытын төрөппүттэр иитээччигэ, иитээччи төрөппүккэ кэпсиэхтээх. Төрөппүттэри уһуйаан үлэтигэр тардар сыалтан араас тиэмэлээх тэрээһиннэр, күрэхтэр ыытыллаллар. Ол курдук бу сылга араас бырайыактар буоллулар: «Оҕону дьиз кэргэннэ иитии» уопсай төрөппүт мунһаҕа, «Уол оҕо - кэскилбит, эр киһи - эрэлбит» диэн тиэмэлээх аҕалар фуорумнара , «Мин аҕабын кытта» мас оноһуктарга күрэх, сибэккии олордор иһит оноруутун күрэҕэ «Сибэккии бырааһынньыга» уонна да атын үлэлэр ыытылыннылар.

Уһуйаан - оҕо иккис дьизтэ буолар. Биһиги уһуйааммытыгар иитээччи уонна төрөппүт ыкса ситимнээхтик үлэлииллэр. Оҕо личность быһыытынан сайдан тахсара иитээччиттэн улахан тутулуктаах. Өссө биир сүрүн көмөлөһөөччүтэ төрөппүт буолар. Оҕо уһуйааныгар баар истиэндэҕэ төрөппүккэ анаан ыйынньыктар ыйанан тураллар. Төрөппүт онон сирдэтэн оҕону иитиигэ иитээччини кытта бииргэ үлэлиир. Холобур: биһиги уһуйааммытыгар маньык истиэндэлэр үлэлииллэр: «Саамай көхтөөх төрөппүттэр», «»Биһиги күннээҕи сулуспут», «Мин талабын», «Оҕону буортулаах информацияттан көмүскээ», «Оҕо күннээҕи тутула», «Оҕо бырааба», «Кинилэр кыайыыны уһансыбыттара», «Суолга сэрэхтээх буолуу». Ону таһынан дьарыкка аналлаах ыйынньыктар бааллар:

- Оҕо дьарыгар кыттыыны ыл.
- Оҕо самостоятелноһун хайҕаа.
- Оҕону кэпсииргэ угуй.
- Оҕону кытта тэңнэ оонньоо.
- Оҕо ситиһиилээх буоларын көбүлээ.

Төрөппүт оҕону кытта дьарыктаныыта оҕоҕо улахан туһаны аҕалар.

- Оҕону кытта дьизэҕэ илииннэн оноһугу оңорон аҕалыы.
- Араас күрэхтэргэ төрөппүт оҕону кытта кыттыыта.
- Дьарык кэмигэр төрөппүт оҕотун кэтээн көрүүтэ.
- Төрөппүт бэйэтин талаанын, сатабылын туһанан оҕолорго дьарык ыытыыта.

Төрөппүт оҕону иитиитигэр олуктара.

Дьиз кэргэн оҕо сайдыытыгар улахан олугу уурар.

- Төрөппүт оџоџо таптала - оџо бэйэтин эрэллээхтик, көмүскэллээхтик сананарын төрүөтэ буолар. Оџоџо төрөппүт өттүттэн болџомтолоох буолуу ирдэнэр.
- Эт – сиин тоџооһо. Оџону ас-таңас, дьыэ-уот өттүнэн хаачыйыы - оџо доруобуйатын төрүөтэ .
- Сайдыыга тутуах. Оџоџо билиини-сайддыыны биэри, оџону хайдах баарынан билини, ылыны.

Төрөппүтү кытта оџо сайдыытын туһунан сэлэргэһи иитээччи сүрүн эбээһинэһэ. Оччоџо төрөппүт оџотун сайдыытыгар илэриэһэ үрдүүр.

Иитээччи төрөппүт талаанын, сатабылын оџо дьарыгар туһанар. «Биһиги бары арааспыт да, сыалбыт биир» диэн сыаллаах, иитээччи төрөппүттэри кытта оџо сайдыытыгар бииргэ үлэни тэрийэр. Төрөппүт, оџо сайдарын туһугар, уһуйаан тэрээһиннэригэр бэйэтин баџа өттүнэн кыттан иитээччигэ көмө буолар.

Уһуйаан олоџор төрөппүт кыттарын туһата.

Иитээччи төрөппүтү кытта алтыһар сүрүн соругунан, төрөппүтү дьарыкка, бырайыакка, уо. д.а. бөлөх иһигэр буола турар дьарыктарга кытыннарыы буолар. Маннык ньыма оџоџо да, төрөппүккэ да, иитээччигэ уонна уһуйаан олоџор да улахан туһаны эрэ аџалар.

- Оџо билиигэ-көрүүгэ илэриэһин үрдэтэр.
- Оџо дьарыкка көхтөөхтүк кыттар.
- Төрөппүт бэйэтин оџотун чугастык билэригэр туһалыыр.

Төрөппүт бөлөх иһигэр дьарыкка кыттыһарын туһата:

- Оџо төрөппүт өттүттэн өссө элбэх болџомто ылар.
- Оџо көмүскэллээхтик, эрэбиллээхтик сананар.
- Оџо билиини ылар төрүөтэ элбии түһэр.
- Оџо ситиһиилээх буоларыгар көџүлүүр күүһэ күүһүрэр.
- Төрөппүт кииннэргэ кыттара, оџо илэриэһин эбии тардар.
- Төрөппүтү дьарык кэмигэр оџону кэтээн көрдөрүүххэ сөп. Уонна ол кэтээһини ырытан баран, иитээччи былааныгар киллэрэн биэриэн сөп.
- Төрөппүт билиитин, талаанын оџону кытта үлэџэ туһаныан сөп.
- Бөлөх төрөппүттэрэ бэйэ-бэйэлэрин кытта ыкса сибээстээх буолаллар.

Төрөппүтү кытта алтыһыы, хардарыта көмөлөсүһүү.

Төрөппүт муннуктара

Төрөппүккэ анал муннукка иһитиннэриилэр, оҕо иитиитигэр аналлаах уһууаан специалистэрин сүбэлэрэ- амалара ыйаныллар. Ону таһынан оҕолор оноһуктара, уруһуйдарын быыстапкага тэриллэр.

Бэйэ-бэйэни кытта билсии, сонуннары үллэстии. Бөлөх иһигэр төрөппүттэр, дьиэ кэргэн бэйэ-бэйэлэрин кытта билсэллэригэр анаан араас үлэ ыытыллар. Онон холобур оңостон эдэр ыаллар бэйэлэрин уопуттарынан байытыахтарын туһаныахтарын сөп, ол оҕо иитиитигэр туһаны эрэ аҕалар. Холобур: дьиэ кэргэн дьарыгын альбомун оңороллор. Төрөппүттэр талааннарын, сатабылларын көрдөрөр быыстапка тэриллэр. Дьиэ кэргэн үгэстэринэн хаартысканнан коллаж оноруу. Оҕо альбомун көрөн бэйэтин туһунан кэпсээн тылын сайынналар, оҕолор иннилэригэр үөрэнэр.

6. Оҕо сайдыытын кэтээн көрүү.

1. Оҕо туһунан хомуйуу. Онно киирэр:

- Оҕо үлэтэ;
- Кэтээн көрүү;
- Оҕону уонна төрөппүтү кытта интервью уонна бэсиктэ;
- Кэтээн көрүү тэтэрээтэ;
- Портфолио;
- Хаартыскалар туонна аудиоустуулар;
- Кэтээн көрүү сурунаала уо.д.а.

Хас биридии оҕо оҕо иитээччилэр кэтээн көрүү сурунаалын оңороллор уонна сылга үстэ (күһүн, кыһын, саас) оҕо сайдар тэтимэ хайдах баран иһэрин бэлиэтииллэр. Кэтээн көрүү түмүгүнэн оҕо сайдар торума оңоһуллар (ИОМ).

2. Оҕону кэтээн көрүү.

Оҕо оонньуу эбэтэр дьарыктана сылдьарын кэтээн көрүү - оҕо туһунан информация хомуйуу бири сүрүн ньымата буолар.

Кэтээн көрүү сыала – оҕо туһунан информация хомуйуу. Иитээчи төрөппүттэри уонна исписэлиистэри кытта хомуллубут информацияны ырытыһан, кэпсэтэн баран оҕо сайдар торумун, күннээҕи былаанын оңороллор. Иитээчи оҕо майгытын-сигилитин, өйүн-санаатын, тугу интэриэһиргиирин уонна сатабылын туһунан билиэхтээх.

Кэтээн көрүүнү ким ыппыта аата-суола, араспаанньата, күнэ-дьыла бэлиэтэнэр.

Кэтээн көрүүнү ыытарга сүбэлэр;

Бэлэмнэнии

Иитээччи оџону кэтээн көрөрүгэр блокнот, харандаас илдэ сылдыяхтаах. Иитээччи сөптөөх бириэмэни булан, оџо оонньуу сылдыар кэмигэр нэдиэлэбэ биирдэ, эбэтэр иккитэ 3-15 мүнүүтэ кэтээн көрөр.

Холобур иитээччи манньк боппуруостары туруорар:

- Бу оџо тугу билэрий?
- Бу оџо туох интэриэстээбый?
- Тугу билиэн баџарар?
- Бу оџо көрсүбүт кыһалџаны хайдах быһаарар?
- Кыһалџаны быһаарарга ханнык ньыманы туттар?
- Араас матырыйаалы билэрин эбэтэр араас түгэннэ үөрэнэрин икки ардыгар туох уратылаабый?

Кэтээн көрүүнү бэлиэтээһин.

Кэтээн көрүүнү бэлиэтээһин туоһулары:

- Оџо тугу гынарын чопчу суруйаллар.
- Оџону итинник быһыыга-майгыга туох, тоџо тириэрдибитин билигин быһаары.
- Тулалыыр эйгэбэ – атын туох эмит баарын бэлиэтииллэр.
- Оџо кэтээн көрбүккүт кэннэ тугу гынарый.

Бэлиэтээһин кээмэйэ.

Хас биирдии сурук ис хоһооно манньк буолуохтаах:

- Иитээччилэр ааттара;
- Кэтээн көрүү ытыллар күнэ-дьыла;
- Ханнык эмэ быһыыны-майгыны үөскэтэр услуобуйаны үөскэтии;
- Үлэ эбэтэр соруудах аата;
- Оџо аата, сааһа, бөлөбүн аата.

Оџону кытта ситиһиилэрин туһунан сэхэргэһин

Иитээччи кэтээн көрүүнү сэрэнэн оноруохтаах. Оџо иитээччи манаан олорорун сөбулүө суоџун сөп. Ол эрэн биир өттүнэн, оџо иитээччи миэхэ болџомто уурар, мин онорбуппун астынар, тугу эмэ ыарырџаттахпына, сатаабатахпына миэхэ көмөлөһүө диэн эрэнэр.

Иитээччи оџону кытта бииргэ олорон ыйыталаһан тугу итэриэһиргиирин, тугу оноруохха, хайдах сайыннарыахха сөбүн быһаарар.

Кэтээн көрүүгэ көстөр ыарахаттар

1. Мин кэтээн көрөрбүн оџо билэрэ.
2. Кэтээн көрөрбөр тоџоостоох түгэни сөпкө буларым.
3. Кэтээн көрөрбөр оџолор мэниктииллэрэ.

7. Портофило оноһуута

“ОткрытиЯ” Програмаға үлэлиир иитээччилэр хас биирдии оҕоҕо үс портфолио онороллор.

- Хомуур портфолио.
- Көрдөрүү портфолио.
- Оҕо сайдыытын көрдөрөр портфолио.

8. Оҕо тус бэйэтин сайдыытын бырагырааммата

Оҕону үөрэтэр бырагыраамма ис хоһооно

«Мин сайдыым»

Оҕо аата-суола _____

Идентификационной иһитиннэри

Оҕо толору аата,
араспаанньата _____

Төрөөбүт сыла, күнэ _____

Төрөппүт ийэтин (ол эбээһинэһин толорооччу) аата, сааһа, үөрэбэ
статуһа _____

Төлөппүүн
нүөмэрэ _____

Төрөппүт аҕатын (ол эбээһинэһин толорооччу) аата, сааһа, үөрэбэ
статуһа _____

Төлөппүүн
нүөмэрэ _____

Аадырыстара _____

Хаһан оҕо саадыгар киирбитэ

Хаһан
саҕаланна _____

Үөрэтэр хамаанда			
	Аата	Аадырыһа	Төлөппүүн нүөмэрэ
Төрөппүттэр			
Иитээччилэр			
Сүрүн иитээччи			

Психолог			
Логопед			
Специалистэр			

Оҕо билэр-көрөр дьобурун сайдыытын бырасыаҥын уратыта

Педагог-психолог толору аата суола:

Толоруллубут күнэ - _____
ддьыла: _____

Мэктиэлэр:

Өйгө тутуу
(Память) _____

Болҕомто
(Внимание) _____

Өйдөөн ылыы (Восприятие) _____

Өйдөөхүн

(Мышление) _____

Оѳо тылын-өһүн сайдыыта

Логопед толору аата

суола: _____

Толоруллубут күнэ

дьыла: _____

Мэктиэлэр:

Истэрэ (Фонематический слух)

Тылы сүһүөххэ араарыы структурата (Слоговая структура)

Тылын саппааһа (Лексика)

Этии сааһыламмыт тутула (Грамматический строй)

Сибээстээх саната (Связная речь)

Дорѳооннору этэргэ саҥа органнарын үлэлэрэ, ону тэнгэ кинилэр балаһыанньалара
(Артикуляционная моторика)

Сыһыарыылар

Оҕо билигини ситиһиитэ (3-8 сааһыгар)

Сыала: иитэр – үөрэтэр биэс хайысханан оҕо таһымын сыаналаан, инники сайдыытыгар иитэр - үөрэтэр улэтигэр былааннааһын.

Л.С. Выготскай сүбэтигэр олобуран оҕо таһымын сыаналааһын бэлиэлэрэ:

1- саҕалааһын кэрдийһэ; 2- сайдан иһэр; 3- улахан киһи көмөтүнэн; 4-кимтэн да тутулуга суох; 5-туруктаах

Кэтээн көрүү хас биирдии көрүү кэмигэр аһылар субуруччу өйдөбүллэрэ:

- **Саҕалааһын кэрдийһэ-** Оҕо бу хаачыстыба уонна сатабыл сана көстөн эрэр. Бэриллит кээмэйгэ оҕо билиитэ суох
- **Сайдан иһэр** - Оҕо бу хаачыстыба уонна сатабыл сэдэхтик көстөр. Улахан киһи көмөтүгэр наадыар. Бэриллит кээмэйгэ оҕо билиитэ олоҕо суох.
- **Улахан киһи көмөтүнэн** - Оҕо бу хаачыстыба уонна сатабыл ардыгар көстөр, улахан киһи көмөлөстөбө. Бэриллит кээмэйгэ оҕо билиитэ баар, ол эрэн арыт эрэлэ суох.
- **Кимтэн да тутулуга суох** - Оҕо бу хаачыстыба уонна сатабыл сотору-сотору көстөр, улахан киһи санатарын кэтэһэр. Бэриллит кээмэйгэ оҕо билиитэ баар, ол эрэн практикаҕа соробор туттуллубат.
- **Туруктаах** - Оҕо бу хаачыстыба уонна сатабыл мэлдьи көстөр, кимтэн да тутулуга, ыйытыга уонна санатыта суох, бэйэтин билиитигэр эрэллээх, практикаҕа көстөр.

Иитэр-үөрэтэр хайысха «Уопсастыбаҕа сылдыар–бодоруһар сайдыыта»

Сайдыы олобулар төрүттэрэ	Кэтээн көрүү кэрдиистэрэ							
	1-кы сыл (Кыра бөлөх)		2-с сыл (орто бөлөх)		3-с сыл (улахан бөлөх)		4-с сыл (бэлэмнэни и бөлөх)	
	I	II	I	II	I	II	I	II
1.Тус бэйэтин, дьиэ кэргэнин уонна бөлөбүн культууратын туһунан кэпсиир:								

<p>-бэйэтин кыыспын/уолбун дэнэр;</p> <p>-тус бэйэтин, дьиэ кэргэнин өйдөбүлүн уруһуйга, оонньууга көрдөрөр;</p> <p>-дьиэ кэргэнин культууратын уонна үгэстэрин туһунан кэпсиир;</p>							
<p>2.Атын дьонно-сэргэбэ уонна бэйэтигэр үтөө сыһыаны көрдөрөр:</p> <p>-тус бэйэтигэр уонна атын дьонно-сэргэбэ үтөө сыһыаны көрдөрөр;</p> <p>-улахан дьону-сэргээн уонна тэннэхтэрин кытта бодоруһар;</p> <p>-тэннэхтэригэр быраабыланы, уочараты тутуһары үөрэтэр, билэр, актыыбынайдык талар.</p>							
<p>3. Иэнийиитин сөптөөхтүк көрдөрөр:</p> <p>-араастаан бэйэтин иэнийиитин булан ылар;</p> <p>-санаатын этэр;</p> <p>-иэнийиитин биричиинэтин быһаарар;</p>							
<p>4. Атын дьон-сэргэ иэнийиитигэр көрдөрөр:</p> <p>-тэннээхтэригэр санааларын көтөбөн көрдөрөр;</p> <p>-атын дьонно-сэргэбэ наада буоллаҕа көмөлөһөр;</p>							

-санаабыт санаатын этэр;								
5. Бэйэтин хонтуруоллуур уонна хардарыга дьайсар: -бэйэтин сааһынан оонньууга үөрүйэбэ; -оонньууга ынырыктаах эбэтэр көрдөһүүгэ наадыйан кыттыһар; -оонньуу сылдьан бэйэтин идеятын уонна атын дьон-сэргэ идеятын ылынар;								
6. Дьону-сэргэни өйдүүр уонна убаастыыр, арааран көрөр: -дьонно-сэргэбэ сылдьарыгар, бэйэтин сатаан салайынар; -бэйэтин уонна атын дьону уратытын интэриэһиргиир; -сөптөөх тыллары булан уратытын ырытар.								
7. Бэйэни харанар: -сатаан таннар уонна сыгынньахтанар, сааһылаан уураар уонна ыйыыр; -улэлиир миэстэтин бэлэмниир уонна бүтэн баран хомуйар; -бэйэтин уонна тэннээхтэрин сээкэйдэригэр кыһамнылаахтык сыһаннаһар.								

<p>8.Илии үлэтэ:</p> <p>- кумаахыга улэни интэриэһиргиир , алдьаммыт кинигэни онорор;</p> <p>- сабардамнаах быһыылары кумаахыны бүк тутан, агаардаан онорор;</p> <p>- араас айылҕа баайын уонна хаалбыт матырыйаалтан поделка онорор.</p>								
<p>9. Үлэбэ суолталаах сыһыаны иитии:</p> <p>-үлэлиэн баҕарар; -эппиэтинэстээхтик бэриллит улэни толорор;</p> <p>-тэннээхтэригэр уонна улахан дьонго ыарырхаттахтарына көмөлөһөр.</p>								
<p>10. Суол быраабылатын уонна тимир көлөбө тутта-хапта сылдыһыны билэр:</p> <p>-светофор биллэрэр бэлиэтин өнгүн, суолу хайдах туоруур быраабылатын билэр;</p> <p>- суолга сатыы хаамааччы быраабылатын уонна уулуссаҕа сылдьан сэрэхтээх буолар туһунан билэр;</p> <p>-тимир көлөбө тутта-хапта сылдыһыны билэр.</p>								

<p>11. Айылжаба сылдьар судургу быраабыланы тутуһар уонна билэр:</p> <p>-айылжаба тутта-хапта сылдыы быраабылатын тутуһар уонна билэр;</p> <p>-кыыллары кытта хайдах кэпсэтери билэр уонна тутуһар;</p> <p>-айылжаба көрсүллэр араас куттал туһунан өйдөбүллүлээх буолар;</p>								
<p>12. Оҕо саадыгар, дьиэбэ сылдьар судургу быраабылатын билэр;</p> <p>-оҕо саадын иһигэр сылдьар быраабылатын билэр уонна толорор;</p> <p>-дьаарбайыыга сылдьар быраабылатын билэр уонна толорор;</p> <p>- олох-дьаһах тэрили хайдах туттулларын билэр уонна толорор.</p>								
Барыта (орто суолтата)								

Иитэр-үөрэтэр хайысха «Билэр көрөр-дьоһур сайдыыта»

Сайды олобуар төрүттэрэ	Кэтээн көрүү кэрдиистэрэ							
	1-кы сыл (Кыра бөлөх)		2-с сыл (орто бөлөх)		3-с сыл (улахан бөлөх)		4-с сыл (бэлэмнэни бөлөх)	
	I	II	I	II	I	II	I	II
1.Билиигэ тардыһылаагын көрдөрөр уонна быһаарыыга турар боппуруоһу быһаарыан баҕарар: -хоруйдары биэрэр - аан-дойду,								

түбэлтэ,матырийааллар тустарынан; -билиигэ тардыһылаабын көрдөрөр; -эрдэ толоро олоубут улэтигэр төннөн , быһаарыыга турар боппуруоһу дыаныардаахтык толорор.								
2.Былааннаар уонна сыал туруорар: -буолаары турар үлэбэ былааннаар, тугу гыныан баҕарар; -оонньууга уонна үлэбэ сөптөөх барамайы талар; -сэрэйэр уонна сабаҕалыыр.								
3.Сибикини кылаастарынан наардыыр: - хайдах баарынан өнгү, быһыыны, кээмэйи кылаастарынан наардыыр; -тэннэри булан бөлөхтөргө уурар; -сөбө суох барамайы булар уонна быһаарар.								
4.Ахсаан сыһыанын өйдүүр: -хардары-таары биир суолталаабын туруорар, суоттуур; -кэринин тэннээн көрөр- улахан- кыра, элбэх-абыһах; -сибикини туттан 10 иһигэр ааҕар, уурар; -устаны, ыйааһыны кэмнээри, кэмниир туттар тэриллэри (инструмент) туттар.								
5.Куйаар сыһыанын өйдөбүлүн өйдүүр: -ханна баарын эбэтэр суолтатын тылын өйдүүр; -куйаар сыһыанын суолтатын тылын сөпкө туттар; -пазыллары танар;								

6. Бириэмэ туһунан өйдөбүлү билэр: -суукка чааһын суолтатын этэр тыллары билэр; -бэҕэһээ, сарсын, ааспыт нэдиэлэҕэ, кэлин, санаттан диэн тыллары өйдүүр; -нэдиэлэ күнүн, дыыл кэмин, ыйдар уочараттарын билэр.								
Барыта (орто суолтата)								

Иитэр-үөрэтэр хайысха «Тыл-өс сайдыыта»

Сайды олобулар төрүттэрэ	Кэтээн көрүү кэрдиистэрэ							
	1-кы сыл (Кыра бөлөх)		2-с сыл (орто бөлөх)		3-с сыл (улахан бөлөх)		4-с сыл (бэлэмнэни бөлөх)	
	I	II	I	II	I	II	I	II
1.Тыл сибириэнньэтигэр сөпкө хардарар: - икки, үс эбэтэр элбэх хардыылаах ыйыыны онорор; - ол эбэтэр атын ыйыыннан сирдэнэн кыттыыны ылар; - тоҕоостоох ыйытык биэрэр;								
2.Истээччилэргэ өйдөнүмтүүтүк санарар: - сана чааһын бэйэтин сааһыгар сөпкө туттар; - тылы холбоон этии онорон дыүөрэлиир; - бэйэтин сааһыгар сөпкө санарар;								
3.Осуторуйаны, үһүйээни уочаратынан кэпсиир; - бэйэтин олобуттан кэпсиир; - этии онорон кэпсиир.								
4.Тоҕуоруйан олорон остуоруйаны, кэпсээни иһиллэр гына ааҕары истэр:								

- ааҕары чэпчэкирик уонна үөрүүнү кытта сөбүлэхэн истэр; -улахан киһини кинигэни аах, кэпсээ диэн көрдөһөр; -истибит остуоруйатын уонна кэпсээнин өйдөөн кэпсиир, оруолларын олоҕугар санааҕа ылларар.								
5.Литератураҕа суолталаах үлэни кимтэн да тутулуга суох ыытар: -литература киинигэр өтөр-өтө сылдьар; -кинигэни сөпкө тутар, бастакы лииһиттэн бүтэһигэр диэри лииһин арыйар; -бэйэтэ кинигэ онорорун сөбүлүүр, литература айымньытын ис хоһоонун уруһуйдуур.								
6.Тылынан этии уонна суругунан этии сибээстээгин билэр: - бөлөххө туттуллар бэлиэлэр суолталарын билэн көрөр; - бэйэти аата хайдах сурулларын билэр; - иитээччигэ бэйэтин олоҕуттан кэпсиир.								
Барыта (орто суолтата):								

Иитэр-үөрэтэр хайысха «Кэрэни өйдүүр дыбуур сайдыыта»

Сайды олоҕулар төрүттэрэ	Кэтээн көрүү кэрдийистэрэ							
	1-кы сыл (кыра бөлөх)		2-с сыл (орто бөлөх)		3-с сыл (улахан бөлөх)		4-с сыл (бэлэмнэнии бөлөх)	
	I	II	I	II	I	II	I	II
1.Музыка истэри интэриэһиргиир, дуоһуйар: -сөбүлээбит музыкатын холботор;								

<p>-маршы, вальсы, колыбельнай ырыалары билэр;</p> <p>- мелодияны, ырыаны истэр.</p>							
<p>2. Музыканы инструменга бэйэтэ оонньуу сатыыр:</p> <p>- оонньууга эбэтэр атын дьарыкка музыкальной инструмены туттар;</p> <p>- хас да музыкальной инструменнар ааттарын билэр;</p> <p>- ырыаны ыллыыр, мелодияны сөпкө ыллыыр.</p>							
<p>3.Музыканны хамсанар:</p> <p>-музыкальной дьарыкка үөрөппит үнкүүтүн үнкүүлүүр;</p> <p>-бэриллибит музыкаҕа хамсаныы толкуйдуур;</p> <p>- оҕолор үнкүүлүүлэрин сөбүлээн көрөр.</p>							
<p>4.Бэйэтин критерийинэн кырасыабайы уонна санаа табыллыытын көрдүүр:</p> <p>-сөбүлээбит барамайын этэр. Труд бородууктатын;</p> <p>- айар үлэтигэр матырыйааллары талар, чымпыгын ырытар;</p> <p>-үлэтигэр оригинальноһун көрдөрөр, араас быһаарыныылары предлагайдыр.</p>							
<p>5.Санааларын олоххо киллэрэр:</p> <p>-бэйэтэ толкуйдаабыт санаатын кэпсиир уонна онтун онорор;</p> <p>- бэйэтин санаатын уонна билгэтин араас көрүнүнэн көрдөрөр, өнүнэн холоон көрөр, тута айан толорор;</p> <p>- уруһуйдуур, музыканнан үөскэтэр.</p>							

6.Санаан көрүүтүн биллэрэр: - билэр остуоруйатыгар, кэпсээнигэр бүтэһигин уларытар; - схеманы туттан түмүгүн көрдөрөр; - матырыйаалы оригинальнай ньыманнан туттар.								
7. Араас ньыманнан бэйэтин санаатын көрдөрөр: - өнгүнэн, кумабынан, кубигынан, тылынан холоон көрөр; - ылбыт өйдөбүлүттэн хартыына уруһуйдуур; - оригинальнай этиини эбэр, санаатын сайыннараары уонна дыяланы								
Барыта (орто суолтата):								

Иитэр-үөрэтэр хайысха «Эт-сиин сайдыта»

Сайды олобулар төрүттэрэ	Кэтээн көрүү кэрдиистэрэ							
	1-кы сыл (Кыра бөлөх)		2-с сыл (Орто бөлөх)		3-с сыл (Улахан бөлөх)		4-с сыл (Бэлэмнэнии бөлөх)	
	I	II	I	II	I	II	I	II
1.Сүрүн хамсанылары көрдөрөр: - мээчки икки илиитинэн хабар; - тирэбин сүтэрбэккэ сүүрэр уонна ойор; - скалка нөнүө ойор (биир эмит ньыманнан);								
2.Тирэбин тутар: - биир атабар туар; -синньигэс балаһаннан барар; -мас аннынан барар.								
3.Тирэхтээх хамсаныны туттар:								

<ul style="list-style-type: none"> - харагын/илиитин сүрүннэһинин кыагын биллэрэр; - молнияны уонна тимэҕи кыайан тимэхтиир, атах таҥаһын быатын баайар; - сурааһынынан кырыйар (режет по линии). 								
4.Күннээҕи суунуу быраабылатын, чөл олобу тутуһар: <ul style="list-style-type: none"> - илиитин суунар; - тииһин ырааһын көрүнэр, битэмииннээх ас туһунан билэр; - хамсаныыга уонна сынньаланна тиигин быспакка дьарыктанар. 								
5. Этин – сиинин чааһын уонна аналын билэр: <ul style="list-style-type: none"> - сүрүн этин-сиинин чааһын уонна аналын билэр; - этин-сиинин, этин-хаанын харыстыыр; - этин - сиинин ыарыытын эбэтэр табыгаһа суоҕун ураты бэлиэтин ханан ыалдьар сириҥ ыйан-кэрдэн биэрэр; 								
Барыта (орто суолтата):								

Сыал уонна сорук
20__-20__үөрэх сылыгар
Тус бэйэтигэр мэхтиэ:

Иитэр-үөрэтэр хайысхалар	Уопсастыбаҕа сылдьар—бодоруһа сайдыыта	Билэр көрө дьоһур сайдыыта	Тыл-өс сайдыыта	Кэрэни өйдүүр дьоһур сайдыыта	Эт-сиин сайдыыта
--------------------------	--	----------------------------	-----------------	-------------------------------	------------------

<i>Тугу гынабыт?</i> Ирдэнэр быһыы- майгы: Кэтээн көрүллэр уонна кэмнэнэр буолуохтаах. Оҕону туохха үөрэтиэххитин баҕарабыт?					
<i>Хаһан онгоробут?</i> Хайдах усулуобуйаҕа; Туттар ньымалар уонна матырыйааллар.					
<i>Хайдах онгоробут?</i> Критерий; Толорор таһыма; Төһө кэм устата; Тыбыл сыаната (Частота оценки).					
<i>Быһаарыы сурук</i>					

Туяаныллыбыт литература.

1. Венгер Л.А. Восприятие и обучение.-М.,1969.
2. Выготский Л.С. Динамика умственного развития ребенка в связи с обучением //Педагогическая психология.-М., 1991.
3. Выготский Л.С. Кризис семи лет // Собр.соч.: В 6 т.- Т. 4.- М.: Педагогика, 1982.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр.соч.: В 6 т.- Т. 2. –М.: Педагогика, 1982.
5. Запорожец А.В. Развитие восприятия и деятельность // Вопросы психологии.- 1967.- № 1.
6. Конвенция о правах ребенка.- 1989.
7. Нищева Н.В. Предметно-пространственная развивающая среда в детском саду. Принципы построения, советы, рекомендации.СПб., ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2006.
8. Петрова В.А., Григорьева С.И., Гуринова Н.А. Оҕо сайдытыгар туһаайыллыбыт “Чөмчүүк саас туоната”. Сунтаар: 2018.
9. Смирнова Е.О., Галигузова Л.Н., Мещерякова С.Ю. Комплексная образовательная программа для детей раннего возраста «Первые шаги». М.:ООО «Русское слово-учебник», 2019 .
10. Семенова С.С., Ефимова Д.Г., Андросова Ю.В. «Тосхол» бырагыраама – сана кэрдийс кэмнэ. Методическай босуобуйа. ООО “Компания Дани Алмас” г. Якутск, 2014 с.
11. Юдина Е.Г., Примерная основная образовательная программа дошкольного образования «Открытия».- М., МОЗАИКА СИНТЕЗ, 2015 .
12. Юдина Е.Г., Методические рекомендации к основной образовательной программе дошкольного образования «Открытия».- М., МОЗАИКА СИНТЕЗ, 2017 .